

Literatura polska w przekładach chorwackich: zarys

Po rozpadzie Jugosławii i uzyskaniu niepodległości przez Republikę Chorwacką zmieniła się literacka i kulturowa mapa nie tylko w Chorwacji, ale całego regionu. Niegdysiejszy wielki scentralizowany rynek jugosłowiański rozpadł się na szereg małych narodowych wydawnictw, a duże państwowe wydawnictwa zostały zastąpione mniejszymi, prywatnymi. Zmieniona i trudna sytuacja polityczna uniemożliwiła lub w znacznym stopniu utrudniła komunikację pomiędzy tłumaczami, wydawcami i czytelnikami.

Prawie ponad stuletnia tradycja przekładów polskiej literatury na język chorwacki, po 1991 roku, gdy Chorwacja ogłosiła niepodległość, jest na szczęście kontynuowana. Choć inne realia ją teraz animują i określają, zwłaszcza po zakończeniu wojny i utworzeniu nowych wydawnictw i czasopism. Nowe warunki rynkowe narzuciły obowiązek tłumaczenia literatury popularnej, która może się spodobać szerokim kręgom czytelniczym. Na szczęście działają nadal ambitni wydawcy, którzy chcą publikować również to, co będzie trwało dłużej niż jeden sezon. W tej zmienionej sytuacji ogromna odpowiedzialność spoczywa na tłumaczach, zwłaszcza na tych, którzy poza umiejętnościami językowymi, posiadają także dużą wiedzę na temat kultury i literatury, z której przekładają. To oni nawiązują do długiej i dobrej tradycji przekładów, którą stworzyli w XX wieku Julije Benešić¹ i Zdravko Malić², i którą reprezentują też prace Dalibora Blažiny³. W ostatnich dwudziestu latach niemal wszyscy tłumacze literatury polskiej na język chorwacki albo pracowali,

* Uniwersytet w Zagrzebiu, Fakultet Filozoficzny.

¹ Julije Benešić (1883–1957) – przełożył m. in. utwory A. Mickiewicza, Z. Krasińskiego, J. Słowackiego, S. Wyspiańskiego, M. Konopnickiej, B. Prusa, W. Potockiego, W. Reymonta, S. Żeromskiego, G. Zapolskiej itd.

² Zdravko Malić (1933–1997) – założyciel Katedry Polonistyki na Wydziale Filozoficznym zagrzebskiego uniwersytetu, przełożył S. Dygata, W. Gombrowicza, przełożył i zredagował *Antologię przypowieści polskiej XX wieku* (1984), jest również autorem książki *Gość w domu/Gost u kući* (2006) – zbioru przekładów i adaptacji z poezji polskiej, którą reprezentuje 67 polskich poetów.

³ Dalibor Blažina (1955) – autor studiów naukowych o S.I. Witkiewiczu i J. Kotcie, tłumacz S.I. Witkiewicza, J. Kotta, B. Schulza, Cz. Miłosza, P. Szewca, itd.

albo studiowali w Katedrze Języka Polskiego i Literatury Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Zagrzebiu. Wszyscy pracownicy Katedry, oprócz działalności naukowo-dydaktycznej, aktywnie tłumaczyli i tłumaczą polskie teksty literackie i kulturoznawcze. W ten sposób nie tylko studentom polonistyki, ale także studentom innych kierunków oraz chorwackim czytelnikom, umożliwiają zapoznanie się z polską literaturą i kulturą, inspirując oraz motywując studentów, aby także oni w trakcie i po zakończeniu studiów zajmowali się tłumaczeniem z języka polskiego. Rezultatem tych wysiłków jest długa lista przekładów z polskiej literatury, z których tylko część stanowi lekturę obowiązkową na studiach polonistycznych. W latach 90. czytelnicy chorwaccy mieli okazję poznać utwory m.in.: Janusza Andermana, Mirona Białoszewskiego, Tadeusza Różewicza, Brunona Schulza, Wisławy Szymborskiej, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Jarosława Iwaszkiewicza, Czesława Miłosza. Aktywny tłumacz, Pero Mioč, poza licznymi przekładami polskich poetów i prozaików, opublikowanymi w czasopiśmie chorwackich, zredagował także książkę *Plejada poetów polskich XX wieku/Plejada poljskih pjesnika XX stoljeća* (Split 1997), w której zaprezentował wiersze Konstantego I. Gałczyńskiego, Zbigniewa Herberta, Czesława Miłosza, Tadeusza Różewicza, Wisławy Szymborskiej, Karola Wojtyły, Adama Zagajewskiego.

W ciągu pierwszych lat naszego stulecia tłumacze zaoferowali czytelnikom chorwackim serię nowych tytułów, za pomocą których zaprezentowała się młoda generacja polskich pisarzy. Najważniejszą rolę odegrała tu antologia współczesnego polskiego opowiadania *Orkiestrze za plecami/Orkestru iza leđa* (red. Ivana Vidović Bolt, Dariusz Nowacki, Zagrzeb 2001). Dzięki tej książce oraz przyjazdom do Chorwacji Olgi Tokarczuk, Wojciecha Kuczoka, Pawła Huellego i Andrzeja Stasiuka, pojawiło się duże zainteresowanie ich twórczością w mediach, co z kolei spowodowało wzrost zainteresowania wydawaniem współczesnej polskiej prozy. Tylko w ciągu dziesięciu kolejnych lat na język chorwacki zostały przetłumaczone dwie powieści Olgi Tokarczuk i jeden zbiór opowiadań: *Prawiek i inne czasy/Prawiek i ostala vremena* (2001), *Dom dzienny, dom nocny/Dom danji, dom noćni* (2003), *Szafa/Ormar* (2003); powieści Pawła Huellego *Weiser Dawidek/Gdje je Dawid Weiser?* (2005), *Ostatnia wieczera/Posljednja večera* (2013), *Mercedes-Benz* (2013); szereg utworów Andrzeja Stasiuka: *Moja Europa* (2007), *Dziewięć/Devet* (2004), *Zima* (2007), *Jadąc do Babadag /Na putu za Babadag* (2010), *Taksim* (2013); zbiór prozy *Opowieści wigilijne/Božićne priče* (2008) kilku autorów (m.in. O. Tokarczuk, A. Stasiuka i J. Pilcha); *Gnój/Glib* Wojciecha Kuczoka (2005); *Pożegnanie plazmy/Oproštaji plazme* Nataszy Goerke (2004); *W czerwieni/U crvenilu* Magdaleny Tulli (2008); *Tequila* Krzysztofa Vargi (2008), itd.

Nie spadło również zainteresowanie klasykami polskiej literatury. Obszerny wybór poetyckiego dorobku Różewicza został opublikowany w książce *Słowo po słowie/Riječ po riječ* (2001), a twórczość Miłosza zaprezentowała książka *Druga przestrzeń/Drugi prostor* (2009). Wiersze Herberta pomieszczono w wyborze *Świadek złego czasu/Svjedok zlo vremena* (2003), a książka *Potęga smaku/Moć ukusa* (2009) przedstawia w sposób bardziej całościowy jego poezję, eseje i dramaty. Drukowane wcześniej w czasopiśmie *Sklepy cynamonowe/Dučani cimetne boje* (2005) Brunona Schulza opublikowane zostały w postaci książkowej (2005),

a szybko po nich publikacji doczekało się również *Sanatorium pod klepsydrą/Sanatorij pod Klepsidrom* (2007). Z Gombrowiczem nowa generacja chorwackich czytelników zapoznała się dzięki przetłumaczonym *Dramatom/Dramama* (2004), zbiorom opowiadań *Bakakaj* (2007) i powieściom: *Pornografija/Pornografija* (2004) i *Trans-Atlantyk/Trans-Atlantik* (2009). Gombrowicz został przedstawiony zarówno chorwackim, jak i jugosłowiańskim czytelnikom, ale także środowisku akademickiemu dziesiątki lat wcześniej, przede wszystkim za sprawą znakomitego badacza twórczości Gombrowicza, Zdravko Malića, który jeszcze w 1965 roku na zagrzebskim Wydziale Filozoficznym obronił pracę doktorską na temat twórczości literackiej Gombrowicza, a na chorwacki przełożył *Ferdydurke* (1965) oraz *Kosmos* (1973).

Dzięki przekładowi książki *Zdążyć przed Panem Bogiem/Stići prije Boga* (2011) i zbiorowi opowiadań *Dybuk i inne opowiadania/Dibuk i druge priče* (2011) chorwackiej publiczności znana jest od niedawna wybitna polska reporterka i pisarka, Hanna Krall. Stanisław Jerzy Lec, po licznych przekładach opublikowanych w czasopismach, doczekał się ostatecznie chorwackiego tłumaczenia swoich aforyzmów *Myśli nieuczesane/Nepočešljane misli* (2002) i *Myśli nieuczesane 2/Nepočešljane misli 2* (2006). W chorwackich księgarniach ukazał się ponownie po kilku dziesięcioleciach Marek Hłasko i jego *Piękni dwudziestoletni/Lijepi dvadesetogodišnjaci* (2012) oraz, po raz pierwszy w wydaniu książkowym, Ryszard Kapuściński i jego dzieło autobiograficzne *Podróże z Herodotem/Putovanja s Herodom* (2011). Po dramatach Sławomira Mrożka została przetłumaczona również jego autobiografia *Baltazar* (2008). Chorwaccy czytelnicy mogą już także czytać powieści Marka Krajewskiego *Śmierć w Breslau/Smrt u Breslauu* (2010) i *Koniec świata w Breslau/Kraj svijeta u Breslauu* (2010).

Interesujące są odmienne wybory i preferencje polskich i chorwackich czytelników. Janusz L. Wiśniewski, który cieszy się wielką popularnością wśród rodzimych odbiorców, przetłumaczony na chorwacki, (*Samotność w sieci/Samoća u mreži*, 2004, i *Syndrom napetosti/Zespoły napięć*, 2004), ledwo został zauważony, w odróżnieniu od wyjątkowo popularnych w Chorwacji książek Katarzyny Kotowskiej *Jeż/Jež* (2007) i *Wieża z klocków/Kula od kocaka* (2008), które z kolei wśród polskich czytelników nie zyskały tak wyraźniej aprobaty.

Rynek czasopism, który w Chorwacji bardzo szybko się rozwijał w latach 90. ubiegłego stulecia, w ostatnim dziesięcioleciu uległ radykalnej zmianie: zmniejszyła się liczba księgarni i tylko nieliczne z nich wciąż posiadają w ofercie czasopisma specjalistyczne. Skurczyły się także znacznie dotacje państwowe, bez których większość chorwackich czasopism literackich i kulturalnych nie ma szans na przetrwanie. Mimo to w ostatnich piętnastu latach znaczna część chorwackich czasopism poświęciła całe numery lub bloki tematyczne polskiej literaturze. Na przykład cenione czasopismo zajmujące się literaturą światową, ukazujące się od 1969 roku, „Književna smotra“, z okazji rocznicy urodzin Adama Mickiewicza w 1998 roku, zadedykowało numer wielkiemu polskiemu romantykowi, a „Quorum“ z Zagrzebia i „Književna revija“ z Osijeku w roku 2000 poświęciły uwagę – odpowiednio – polskiemu opowiadaniu oraz współczesnej polskiej poezji i prozie. Z kolei „Quorum“ w 2003 i 2008 roku opublikowało obszerny cykl artykułów na temat współczesnej polskiej poezji. W roku

2008 czasopismo „Tema” poświęciło numer polskiej literaturze i książce. Polski felieton doczekał się prezentacji w cenionym czasopiśmie „Kolo”, wydawanym przez Macierz Chorwacką w 2001 roku, a w drugim periodyku, także wydawanym przez tę instytucję, „Hrvatska revija”, w 2006 roku ukazał się cykl tekstów poświęconych polskiej historii, kulturze i literaturze⁴. Czasopismo specjalistyczne „Poezija”, jedyne chorwackie czasopismo poświęcone wyłącznie poezji, w 2010 roku opublikowało blok tekstów o współczesnej polskiej poezji, a w 2012 roku – wybór polskich wierszy na temat tragedii w Smoleńsku. Warto też wspomnieć, że w ciągu ostatnich kilku lat w ilustrowanym literackim czasopiśmie dla dzieci „Radost” systematycznie ukazują się przekłady ze współczesnej polskiej literatury dziecięcej.

Z wyjątkiem, który stanowi powieść Jacka Dehnela *Lala* (2010), proza polska najnowszej generacji nie jest jeszcze szeroko reprezentowana w tłumaczeniach, w odróżnieniu od poetów, których wiersze są często publikowane w czasopismach (np. B. Rolando, J. Mueller, P. Macierzyński, R. Honet, A. Kuciak, M. Siwek, P. Sarna, J. Dehnel, M. Woźniak, J. Radczyńska, M. Grzebalski, M. Mosiewicz, M. Robert, R. Król, M. Cecko, P. Czerski, J. Gabriel, Ł. Jarosz, J. Szyckowiak, J. Was, Ł. Szopa).

Wykładowcy z Katedry Polonistyki razem ze studentami pracowali nad kilkoma projektami translatorskimi, które doczekały się publikacji. Chodzi o wspomniany już zbiór opowiadań *Zima* Andrzeja Stasiuka (2007) oraz antologię krótkiego polskiego opowiadania *Orkiestrze za plecami/Orkestru iza leđa* (red. Ivana Vidović Bolt i Dariusz Nowacki, 2001). Przetłumaczyli również fragmenty z książek Ryszarda Kapuścińskiego *Lapidaria* („Tema” 2008), fragmenty *Imperium* tego samego autora, fragmenty powieści *Lubiewo* Michała Witkowskiego oraz wybór poezji współczesnej („Poezija” 2013, nr 1-2).

Krytyka literacka w Chorwacji w ostatnich latach przeżywa głęboki kryzys. Jedną z najważniejszych jego przyczyn jest usuwanie rubryk, działów i dodatków kulturalnych we wszystkich dziennikach chorwackich oraz likwidacja czasopism o profilu kulturalnym czy literackich. Z drugiej strony, wzrosła liczba recenzji anonimowych, czyli tzw. *ghost readera* w internecie, co do których z pewnością nigdy nie wiemy, czy chodzi o marketingowy trik wydawcy czy o bezinteresowny głos czytelnika-entuzjasty. Właśnie dlatego trudno jest mówić (poza wąskim kręgiem krytyki akademickiej) o istnieniu jakiegoś całościowego, kompetentnego sposobu oglądu i oceny polskiej literatury, która jest tłumaczona na język chorwacki. Każdemu ze wspomnianych wyżej przetłumaczonych tytułów towarzyszyła przynajmniej jedna recenzja w czasopiśmie, a w przypadkach, gdy autorzy osobiście gościli w Chorwacji – i tym samym często występowali w telewizji publicznej, udzielali wywiadów do gazet, uczestniczyli w mediach w wieczorach autorskich (np. A. Stasiuk, O. Tokarczuk, P. Huelle) – odzew był znacznie żywszy i szerszy. Polscy klasycy, tacy jak Gombrowicz, Schulz, Szyborska, Miłosz, Herbert, nie tylko cieszą się wysoką pozycją w chorwackiej kulturze, ale także twórczo inspirują licznych pisarzy chorwackich, czego zresztą ci ostatni nie kryją.

⁴W tym numerze znajduje się także bibliografia przekładów literatury polskiej na język chorwacki oraz tekstów dotyczących literatury polskiej z lat 1990–2005.

Nie istnieje jakiś jeden niezmienny i trwały obraz polskiej literatury w chorwackiej kulturze, istnieje raczej świadomość wielkich tworców i zainteresowanie nowymi, świeżym nazwiskami. W ciekawy sposób swe zainteresowanie literaturą polską objawia Miljenko Jergović, ceniony i tłumaczony pisarz – tematem jego popularnych esejów, które regularnie pisze dla najlepiej sprzedającego się chorwackiego dziennika, byli już kilkakrotnie polscy autorzy: Julian Kornhauser, Olga Tokarczuk, Adam Zagajewski, Czesław Miłosz, Jan Kott, Andrzej Stasiuk, którzy są zawsze i bez wyjątku przedstawiani jako twórcy nie tylko ciekawi, ale wręcz wybitni. I drugi przykład: w radiowej edycji *Praskozor*, która jest emitowana w każdy wtorek w godzinach porannych, na antenie rzadko słuchanego Programu Trzeciego Chorwackiego Radia, autor, profesor komparatystyki, Dean Duda, już kilka razy odwoływał się do polskich pisarzy, do Andrzeja Bursy, Wiktora Woroszyłskiego, Adama Zagajewskiego... A zatem: polscy pisarze komunikują się z kulturą chorwacką na różne sposoby – czasami niemal jak natchnieni prorocy, czasami jako zwykli rozmówcy, zawsze jednak jako ci, którzy chorwackiemu czytelnikowi mają coś istotnego do przekazania.

SUMMARY

Đurđica Čilić Škeljo

Polish literature in Croatian translation: an overview

Literary translation from Polish to Croatian has a long history. The majority of translations were made in the mid-nineteenth century, and since then, translations of successive books have been published constantly. At the beginning of the last decade of the twentieth century, Croatia saw major political, social and cultural changes, which also contributed to changes in the literary field, and resulted in different ways of bringing Polish literature to Croatia, as well as new ways of functioning of translations of that literature on the local market. The purpose of this article is to outline the dynamics of translation projects, and to describe translations and texts that have been introduced into in the Croatian cultural space.

LITERATURA:

Hrvatsko-poljske veze XX. stoljeća, Zagreb 1996.

F. Kozina, D. Čilić Škeljo, *Literatura polska w Chorwacji: inicjatywy instytucjonalne, wydawnicze i prywatne*, [w:] *Literatura polska w świecie*, t. III: *Obecności*, Katowice 2010, s. 189–205.

F. Kozina, D. Čilić Škeljo, *Dlaczego Miłosz a nie Brandys?*, [w:] *Literatura polska w świecie*, t. IV: *Oblicza światowości*, Katowice 2012, s. 233–243.

Z. Malić, *Iz povijesti poljske književnosti*, Zagreb 2004.

L. Paździerski, *Julije Benešić i Poljaci*, Zagreb 2004.

I. Vidović Bolt, *Dobre hrvatsko-poljske veze*, „Tema: časopis za knjigu“, 5–6, Zagreb 2004.